

A VALLÁSOSSÁG ÉS A HALLGATÓI MUNKA KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA KÖZÉP-KELET-EURÓPAI HALLGATÓK KÖRÉBEN*

Kocsis Zsófia–Markos Valéria–
Demeter-Karászi Zsuzsanna–Pusztai Gabriella

Bevezetés

A közelmúlt különböző válságai, valamint a háborús helyzet miatt a civil társadalom és az önkéntesek munkája különösen fontos. A 2022-es orosz–ukrán háború kitörésének idején fontos szerep hárult a fiatalokra, ugyanis amint azt korábbi kutatások is bizonyították az önkéntesek legnagyobb csoportját főként hallgatók és középiskolások alkotják (Tokhtarova 2014): Az elmúlt évtizedben a hallgatók civil részvételével kapcsolatos eredményeink azt mutatták, hogy a sportegyesületek és egyházi szervezetek tagjai teszik ki a civil résztvevők túlnyomó többségét, mivel más szervezetek kevésbé vonzóak a fiatalok számára. Ez részben magyarázza az önkéntesség és a vallásosság közötti összefüggést a régióban, Magyarországon és a határon túli térségben (Fényes–Markos–Mohácsi 2021; Fényes–Pusztai 2012): Sok önkéntességi lehetőség kötődik egyházakhoz, a gyakornoki önkéntesség egyházi szervezetekben és különböző civil szervezetekben, munkahelyeken is végezhető, ugyanakkor a COVID–19-válság és az ukrajnai háború idején a társadalmakra nehezedő nyomás időszakában az önkéntes munka nagy része a meglévő közösségi hálózatokon keresztül szerveződött (Carlsen–Toubøl–Brincker 2020): Vannak azonban olyan fiatalok is, akiknek karrierépítési céljaik mellett a jövedelemszerző motiváció is jelentős, ezért nem önkéntes munkát, hanem a tanulmányaikhoz kapcsolódó fizetett munkát vállalnak, amellyel egyszerre gyarapíthatják a jövedelmüket és a tapasztalataikat. A munka és a tanulmányok összekapcsolása támogatja a fiatalokat abban, hogy olyan kompetenciákat sajátítsanak el, amelyek a mai munkaerőpiacon kiemelten fontosak, s melyek lehetővé teszik az oktatásból a munkába való gördülékenyebb átmenetet (OECD 2015): A karrier-önkéntességet és a fizetett munkát a hivatáskeresési vágy is motiválhatja.

A hivatás túlmutat a megélhetést biztosító munkán, olyan munkát feltételez, amely kielégítő és kifizetődő, hivatás- és küldetéstudattal jellemezhető, ahol még a hivatás szekularizált értelmezésének is van transzcendens eleme (Park 2012).

Kérdésként merül fel tehát, hogy a 21. századi hallgatók körében a munkamotiváció hogyan kapcsolódik a vallásossághoz. Az önkéntes és a fizetett munka kombinált elemzése viszonylag ritka, ennek a kombinációnak az előnyeit a migráns felnőttek körében találták meg (Wood et al. 2019), de a vallásossággal való lehetséges összefüggéseket nem vizsgálták. Ebben a tanulmányban a fizetett hallgatói munkát és az önkéntes munkát vizsgáljuk. A továbbiakban arra a kérdésre keresünk választ, hogy a hallgatóimunka klaszterek hogyan kapcsolódnak a vallásossághoz. A tanulmány első része az önkéntes és a fizetett munka, valamint a vallásosság elméleti kereteivel foglalkozik. A következő részben bemutatjuk a kutatás módszertani szempontjait és ismertetjük a kvantitatív kutatás eredményeit. Az eredmények tárgyalását a kutatás limitációinak bemutatása követi.

Elméleti áttekintés

Közép-Európában az önkéntességi lehetőségek többségét hagyományosan egyházi szervezetek kínálják és vallási hálózatok szorgalmazzák. Ennek ellenére a kutatások az egyházakhoz kötődő vallásosság csökkenését mutatják, Európában csökken a vallási intézményekhez kötődők aránya és egyre gyakoribbá válik az egyénre szabott vallásosság, amelyet az összetartozás nélküli hit jellemez (Davie 2002): A 2011-es népszámlálási adatok szerint a magyarok 54 százaléka meghatározott vallási vagy felekezeti közösséghez tartozik (Máté–Tóth–Nagy 2013), ugyanakkor a fiatalok fele vallja magát vallásosnak, de nem tartozik egyházhoz (Rosta 2020).

A társadalmi státusmutatók és a vallásosság összefüggéseit tekintve a magasabb státusú fiatalok körében egyre nagyobb a vallásosak aránya (Tomka 2011).

A vallásos nevelés családon belüli és az egyházi fenntartású iskolák hatását vizsgáló tanulmányok arra utalnak, hogy a vallásosság még a szülői SES hatásának kontrollálása után is pozitívan befolyásolja a tanulók tanulmányi eredményeit, így hozzájárul a társadalmi mobilitáshoz (Pusztai–Fényes 2022; Pusztai–Róbert–Fényes 2023).

Számos feltételezett közvetítő tényező van a vallásosság és a sikeres iskolai életút között. A hallgatók körében pozitív összefüggés figyelhető meg a vallásosság és a magasabb tanulmányi teljesítmény, a tanórán kívüli munkában való részvétel, a tanulás iránti elkötelezettség és az elhelyezkedési törekvés között (Pusztai 2007; Pusztai 2015; Demeter–Karászi 2023): A munka és a vallásosság kapcsolatát vizsgáló tanulmányok központi kérdése, hogy a munkahelyi teljesítmény összefügg-e a munkaértékekkel, milyen hatással van a vallásosság a munkavállalói teljesítményre (Milliman–Czaplewski–Ferguson 2003; Pawar 2009; Karakas 2010).

A hallgatók körében a hallgatói munkavállalás növekvő tendenciát mutat. A fiataloknak egyre több lehetőségük van arra, hogy tanulmányaik mellett munkatapasztalatot szerezzenek. Ebben a tanulmányban kétféle munkára fókuszálunk: a fizetett hallgatói munkavállalásra és az önkéntes munkára. Magyarországon a korábbi kutatások kimutatták, hogy míg a fizetett hallgatói munka elsődleges célja a gazdasági tőke növelése, más szóval a jövedelemszerzés, addig az önkéntes munka a kulturális és társadalmi tőke gyarapításához kapcsolódik. Mindkét munkatípus kapcsolódhat a fiatalok tanulmányaihoz, de független is lehet a tanulmányi területtől (Fényes–Mohácsi 2019; Markos–Kocsis–Dusa 2019).

Az önkéntes és fizetett munka jellemzői

Elsőként az önkéntes és fizetett munkavégzés motivációit és gyakoriságát vizsgáltuk a hallgatók körében, ezután külön részben foglaltuk össze a vallásosság és a munkavégzés közötti összefüggéseket.

Általában az önkéntesség motivációjának vizsgálatakor két típust különítenek el: a segítő, altruista motivációkat és az individualista-önérdekű motivációkat. Míg az első típusba olyan motivációs tényezők sorolhatók, mint a másokon való segítség, az erkölcsi kötelesség, a vallás és a hit, a közösséghez tartozás, addig a másik típusba olyan motivációs faktorok jelennek meg, mint a szakmai fejlődésre, a munkatapasztalat szerzésre, a szabadidő hasznos eltöltésére és az új ismerősök szerzésére irányuló törekvések (Fényes–Pusztai 2012; Stefanescu–Osvat 2011). Handy és munkatársai (2010) szerint a hallgatók körében a legerősebb motívumként jelennek meg az önzetlen, értékvezérelt motivációk, majd ezt követi a karrierépítés miatt történő önkéntesség, s legkevésbé gyakori az önkéntesség szociális indokai.

A kutatások szerint Magyarországon és Romániában a fiatalok önkéntességének motivációi többnyire instrumentálisak, és gyakoriak a vegyes motivációk. Például részt vehetnek önkéntes munkában önéletrajz készítés céljából, de az is fontos számukra, hogy segítsenek másokon. A közép- és kelet-európai országokban végzett kutatások arra világítanak rá, hogy a hallgatók körében nem volt azonosítható a tisztán individualista típus, ugyanis az új típusú önkénteseket is motiválta a másokon való segítség. Ebből kifolyólag az említett kutatásokban leginkább a csak segítő célú, illetve a vegyes motivációjú csoport jelent meg. A vallásosság tekintetében arra az eredményre jutottak, hogy a vallásos diákok is inkább vegyes motivációkkal rendelkeznek, tehát nem jellemzőbb rájuk a tradicionális motiváció (Fényes, 2015; Fényes–Pusztai 2012; Fényes, Markos–Mohácsi 2021; Stefanescu–Osvat 2011; Storm 2015; Eubanks, 2008).

Néhány hazai kutatás hangsúlyozza, hogy magyarországi viszonylatban is egyre erőteljesebbek a vegyes motivációk. Fényes és munkatársai (2021) szerint a vegyes motivációkat már korábban is kimutatták bizonyos amerikai és kanadai kutatások (Handy et al. 2010), azonban Közép- és Kelet-Európában leginkább napjainkban váltak fontossá az életrajzi megjelenítés és a vegyes motivációk.

Egy 2014-es kutatásban a vegyes motivációk mellett kirajzolódott a saját fejlődési motivációs és a posztmodern önkéntességi faktor, amelyben az önkéntesség célja leginkább a kultúrák megismerése vagy a környezetvédelem volt (Fényes 2015).

Pallay és munkatársai (2022) félig strukturált interjúkat készítettek kárpátaljai fiatal önkéntesekkel, s vizsgálták, a háború előtt és a háború alatti önkéntes tevékenységük jellemzőit. Az interjúk típusanalízise során három önkéntes típus rajzolódott ki: az altruista motivációjú rendszeres önkéntesek, a vegyes motivációjú rendszeres önkéntesek és a vegyes motivációjú alkalmi önkéntesek. Az első típusba tartozókra jellemző volt, hogy hosszú ideje önkénteskedtek és erős vallási háttérrel rendelkeztek, akiket leginkább a másokon való segítség motivált. A rendszeresen önkénteskedő vegyes motivációkkal rendelkezők korábban nem egyházi szervezeteknél voltak, a segítségnyújtás mellett a tapasztalat- és referencia, kapcsolatgyűjtés motiválta őket. Végül az alkalmi, vegyes motivációjú önkéntesek esetében a segítő cél mellett a kapcsolatépítésnek és a szabadidő hasznos eltöltésnek volt fontos szerepe. Bartal és munkatársa (2004) a modern önkéntesség révén kiemelik, hogy a fiatalok annak érdekében vállalnak önkéntes munkát, hogy kapcsolatokat és tapasztalatokat szerezzenek, ugyanis a tudásalapú társadalomban egyre nagyobb értéke van a gyakorlati szaktudásnak. Az önkéntességgel kapcsolatos kutatások számtalan személyes, kollektív és szervezeti előnyt azonosítottak (Markos et al. 2019; Pusztai et al. 2019). A tanulói, hallgatói munkavállalás alatt azt a jövedelemszerző tevékenységet értjük, amelyet valamely felső- és közoktatási intézményben, nappali tagozatos munkarendben tanuló fiatal végez a tanulmányi időszak alatt, illetve szünidőben. Ez a tevékenység megvalósulhat különböző szervezetek, munkaközvetítők által, amely során a fiatalok felügyelt körülmények között legális munkát végeznek. Egyes oktatási rendszerekben az oktatási intézmények kínálnak, illetve szerveznek a tanulóik, hallgatóik számára munkaalkalmakat (Kocsis 2020): Az Eurostudent VI. és VII. adatai alapján az országok között eltérést találunk, ha a munkavégzés motivációit vizsgáljuk. Az Eurostudent VI. szerint a balkáni országok egyik leggyakoribb indítéka a munkavállalásra a tandíj befizetése (Masevičiūtė et al. 2018). Magyarországi viszonylatban a munkavégzés gyakoriságában nincs számottevő különbség az önköltséges és állami támogatott hallgatók között. Míg a szomszédos országokban (Románia, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna) a költségtérítéses diákok gyakrabban dolgoznak, őket jobban motiválja a tandíj finanszírozása, illetve a létfenntartás és függetlenedés, azonban ez alól kivétel Magyarország. A magyarországi, államilag támogatott hallgatókra inkább jellemző a megélhetési okok miatt történő munkavégzés, mint a költségtérítésekre, ugyanis a költségtérítéses hallgatók körében felülreprezentált azoknak az aránya, akik kedvezőbb anyagi helyzetben vannak (Kocsis 2021). Az Eurostudent VII. eredményei szerint a hallgatók több mint fele a megélhetési költségek fedezése miatt dolgozik, valamint többségük azért, mert így már megengedhetnek maguknak dolgokat. Mindkét adatfelvétel során jelentős volt azoknak a válaszadóknak a száma, akik úgy vélték, hogy a fizetett munka nélkül nem lenne képes folytatni a tanulmányait, illetve a tapasztalatszerzés is jelentős tényező (Hauschildt et al. 2021).

A fizetett munkát vállaló hallgatók körében is változás figyelhető meg a motivációk esetében. Két hallgatói csoport motivációjában is megjelennek olyan tényezők, amelyek hasonlóságot mutatnak az önkéntesség motivációjával, mint a karrierépítés és a szabadidő hasznos eltöltése. Ezen eredmények igazolták a korábbi ifjúságkutatások tapasztalatait, amelyek a posztmodern értékeket preferáló fiatalok munkaerő-piaci megjelenését jelezték. A szerényebb háttérrel rendelkező jövedelemszerző, rászoruló-keresetorientált hallgatók, illetve az ambiciózus, tehát karrierépítő, gyakorlatszerző és referenciagyűjtő dolgozó hallgatók mellett megjelenik a posztmodern értékrendet, a posztmodern hallgatói munkafelfogást képviselő utilitárius szabadidő-orientált hallgatók csoportja, akiknek a munka a szabadidő „hasznos” eltöltésének módja. Az utóbbi motivációs tényezők az eddigi fizetett munkavállalást vizsgáló kutatásokban nem rajzolódtak ki (Kocsis 2023; Kocsis–Pusztai 2024).

Az önkéntes és fizetett munkát befolyásoló tényezők

Mind a fizetett, mind az önkéntes munkát befolyásolja a társadalmi háttér, a kapcsolati erőforrások és a munkaértékek. A magasabb társadalmi-gazdasági státusú családok gyermekei és a magas társadalmi tőkével rendelkező hallgatók nagyobb valószínűséggel vesznek részt a civil szervezetekben a tanulmányaik során (Pusztai 2017), vagy vállalnak egyéb önkéntes munkát (Wilson 2000). Markos és munkatársai (2019) szerint az anyagi nehézségekkel küzdők számára is fontos a másokon való segítség, tehát a feltehetően szolidaritásból eredő altruisztikus motiváció jellemzi őket. A fizetett munkát azok a hallgatók preferálják, akik kevésbé tehetősebb családból származnak és a szüleik alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Jellemzően családi források hiányát kompenzálják a fizetett munkavégzéssel (Perna 2010; Fischer et al. 2014; Kalenkoski et al. 2009; Hvozdetzka et al. 2020; Staneva 2020). További kutatások szerint is minél magasabban kvalifikált, kedvezőbb társadalmi háttérrel jellemezhető családból származik a hallgató, annál nagyobb valószínűséggel vállal olyan fizetett munkát, ahol a fő motivációs tényező nem a pénzügyi okokban gyökerezik, hanem a szakmai fejlődésben (Gáti–Róbert 2013; Masevičiūtė et al. 2018; Fényes et al. 2021).

A kutatások egy része a kapcsolati erőforrások szerepét is kiemeli mind az önkéntes, mind a fizetett munkavégzés során. Perpék (2012) hangsúlyozza, hogy a kapcsolati erőforrások hatása nagyobb az önkéntességre, mint a szocio-demográfiai változóké. A kiterjedtebb baráti kör, a több formális és nem formális interakció, az erősebb családi kapcsolatok; a vallásosság, mint a társadalmi tőke indikátora; a szervezeti tagság, a másokba vetett bizalom növeli az önkéntesség esélyét (Perpék 2012). Ha a kapcsolatok erőssége mentén vizsgálódunk, látható, hogy elsősorban a gyenge kötések (távoli ismerősök, munkahelyi kapcsolatok, társadalmi osztályokon átívelő kapcsolatok) és az emberek közötti bizalom növeli az önkéntesség iránti hajlandóságot (Voicu–Voicu 2003).

Míg a fiatalok egy része a kapcsolati hálójuk révén szerez munkát, addig számos fiatal számára ez nem kivitelezhető, ugyanis hiányoznak a megfelelő kapcsolati tőkék. A hasznos kapcsolatok a kedvezőtlenebb szociokulturális háttérrel rendelkező fiatalok munkába állásakor sorsdöntők lehetnek (Heinz 1999).

A demográfiai tényezők közül az életkor és a nem is meghatározó: az idősebb hallgatók és férfiak gyakrabban vállalnak fizetett munkát (Markos, 2018), viszont Pusztai és munkatársa (2014) szerint a lányok gyakrabban önkénteskedtek. Bár a vallásosság növeli az önkéntesség valószínűségét és a nők nagyobb valószínűséggel gyakorolják a közösségi vallást, korábbi kutatásaink kevés különbséget talált a nemek közötti önkéntesség arányában.

Mindkét munka esetében fontos kiemelni a vallás (Pusztai–Fényes 2014) és a munkaértékek hatását. A nemzetközi szakirodalom hangsúlyozza, hogy az önkéntesség valószínűségét növeli a közösségi vallásos aktivitás, mint a vallásos kisközöségi tagság vagy a templomba járás, azonban önmagában a hitnek nincs befolyásoló hatása (Ruiter–De Graaf 2006; Wilson–Musick 1997; Becker–Dhingra 2001; Van Tienen et al. 2011): Pusztai kutatása (2013) szerint a vallási közösségekhez tartozó egyének nagyobb valószínűséggel önzetlenek a munkájuk során, mintsem a karrierizmus vezérelné őket. Markos és munkatársa (2018) az egyetemisták munkaértékeit vizsgálták. Megállapították, hogy a vallásos hallgatók nagyobb valószínűséggel jellemezhetőek proszociális, míg a nem vallásos diákok perfekcionista faktorról.

A proszociális faktor jellemzői a mások segítése, a közösség érdekeinek biztosítása, a barátságos, felelősségteljes és segítőkész kollégák fontossága. A perfekcionista előnyben részesítik a dinamikus és változatos munkahelyet, a csapatmunkát, ráadásul fontos a siker és az eredmény. Ez arra utal, hogy a vallásos tanulókat olyan értékek befolyásolták, amelyek a vallási közösségükhöz való kötődésüket tükrözték. A munkaérték-preferenciák tekintetében az önkéntes munkavállalók inkább a belső munkaértékeket részesítették előnyben, míg a fizetett munkavállalók a belső és külső munkaértékeket egyaránt megjelenítették. A vallásos barátokkal rendelkező fiatalok nagyobb valószínűséggel lettek önkéntes közösségek tagjai (Fényes–Pusztai 2012; Pusztai–Fényes–Markos 2021). Jelentős volt a család szerepe is. A legaktívabb önkéntesek azok, akiknek családját a nemzedékek közötti stabil vallási átörökítés vagy megtérés jellemzi. Az önkéntesség bármely formája kevésbé volt elterjedt azokban a családokban, amelyek több generáció óta nem voltak vallásosak (Pusztai, 2015): Mindkét munkatípus esetében szerepet játszik a hallgatók munkaérték-preferenciája (Gáti–Róbert 2013).

A vizsgált régióban, az Európai Unió legkeletibb felsőoktatási térségében, elmozdulás figyelhető meg a vallásos fiatalok munkaértékeiben: a 2000-es években a vallásos fiatalokat egyértelműen az altruista munkaértékek és az elutasított karrierista értékek jellemezték, de a 2010-es évek közepére az altruista munkaértékek összefonódtak a karrierközpontú és vezetői értékekkel. Ezt az újszerű, felelős vezetésre való törekvést a vallásosság és az iskolázottság egyaránt erősen támogatta, a munka társadalmi hasznosságának preferálását pedig egyértelműen a vallásosság ihlette (Pusztai 2007; Pusztai 2015).

Ezt a jellemzőt a fiatalok körében a vallásosság egy új típusaként is értelmezhetjük, ahol a korábban kiemelten fontosnak tartott altruista munkaértékek ma összefonódnak a felelősségteljes vezetést célzó karrierközpontú értékekkel.

A szakirodalom alapján hipotéziseket fogalmaztunk meg a hallgatói munka típusa és a vallásosság kapcsolatáról:

- H1. Az elméleti áttekintés alapján feltételezzük, hogy az önkéntes és fizetett munkát végző hallgatók nem alkotnak külön csoportokat; ehelyett a két munkatípus egyszerre figyelhető meg a hallgatók egyes csoportjaiban.
- H2. Feltételezzük, hogy a munkamotiváción alapuló klaszterek eltérő szocio-demográfiai jellemzőket mutatnak, míg a magas státusú hallgatók az altruista és haszonelvű tényezők, addig az alacsony státusú hallgatók pedig a materialista tényezők felé orientálódnak (Kalenkoski–Pablonia 2009; Perna 2010; Masevičiūtė et al. 2018):
- H3. Pusztai (2007) alapján azt feltételezzük, hogy a vallásosság munkaorientáció klaszterenként változó lesz, a vallásosság pedig egy olyan motivációs típus kialakulásához kapcsolódik, amely altruista és haszonelvű vonásokat egyaránt tartalmaz.

A következőkben bemutatjuk a hipotézisek teszteléséhez használt adatbázist és módszertani megközelítéseket.

Módszerek

Kutatócsoportunk, a Felsőoktatási Kutató- és Fejlesztési Központ (CHERD-Hungary) felsőoktatással kapcsolatos kutatásokat végez Magyarországon és a határ menti régióban. Az adatok 2018/19-es tanévben felvett, nagymintás hallgatói adatbázisból származnak (N=2199). Az adatfelvétel az Európai Felsőoktatási Térség egyik legkeletibb felsőoktatási régiójában történt, Magyarországon és (Romániában, Ukrajnában, Szerbiában és Szlovákiában, a magyar tannyelven oktató felsőoktatási intézményekben. A magyarországi minta (N=1034) kvótás, azonban a kari, képzés területi (művészet- és társadalomtudományok, gazdaságtudományok, természettudományok, informatika, mérnökképzés, tanárképzés), valamint a finanszírozási forma tekintetében összetétele megfelel a hallgatói populációénak.

A határon túli intézményekben a cél a valószínűségi mintavétel volt, ezért a hallgatói csoportokból vettünk mintát, s az egyetemi/főiskolai kurzusokon kerestük fel őket, ahol teljeskörű kikérdezés történt (N=1165): A mintában nappali munkarendű másodéves BA/BSc képzéses és másod- vagy harmadéves osztatlan képzéses hallgatók szerepeltek.

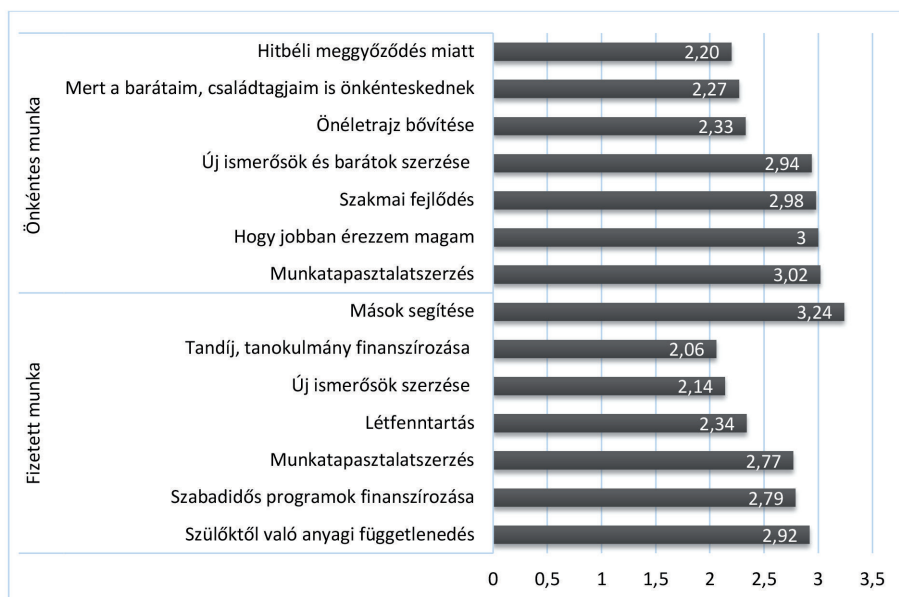
Kutatásunk központi kérdése az volt, hogy milyen tényezők befolyásolják a hallgatók önkéntes és fizetett munkavállalását, illetve a munkavállalás motivációját. A diákok munkaerő-piaci aktivitását azzal a kérdéssel mértük, hogy milyen gyakran végeznek önkéntes és fizetett munkát.

A hallgatók 22,5%-a évente, 10%-a havonta, 15,9%-a hetente, míg 51,6%-a soha nem végzett fizetett diákmunkát. Önkéntes munkát a hallgatók 28,8%-a évente, 11,2%-a havonta, 6,8%-a hetente és 53,2%-a soha nem végez. Adatbázisunkat leszűkítettük arra a hallgatói csoportra, akik egyaránt végeznek önkéntes és fizetett munkát is (N=554).

A hallgatók munkavállalási motivációit a fizetett és önkéntes munka esetén 7–7 itemmel mértük (1. ábra). A munkamotivációs tényezőket 1–4-ig terjedő Likert-skála segítségével értékelték a hallgatók, hogy azok mennyiben motiválták a munkavállalásukban (1=egyáltalán nem, 4=teljes mértékben): Az önkéntes munkavállalás esetén Clary és munkatársai (1998) által használt motivációs kérdésblokkot területi korlátok miatt nyolc itemre csökkentettük. Az 1. ábrán (mely az 1–4-ig terjedő skála értékeinek átlagait mutatja) látható, hogy a fizetett munka kapcsán a fiatalokat elsősorban a pénzszerezés motiválta. A munkatapasztalat-szerzés az átlagok alapján a harmadik helyen áll, míg a kapcsolati háló bővítése az ötödik helyen. Az önkéntes munka esetén pedig azt tapasztaltuk, hogy a legfontosabb motiváció a másokon való segítség volt, de a munkatapasztalat-szerzés itt már a második helyen szerepel. Szintén fontos motivációnak bizonyult az, hogy az önkéntes jobban érezze magát, illetve a szakmai fejlődés. Az új ismerősök, barátok szerzése a fizetett munkavállaláshoz hasonlóan itt is az ötödik helyen szerepel, melyet az önéletrajzba való beírhatóság követ. Legkevesbé motiváló tényezőnek a barátok, családtagok miatti önkéntesség, illetve a hitbéli meggyőződés bizonyult. A vallásos meggyőződést tartották az önkéntes munka egyik legkevesbé fontos okának, de a szórás viszonylag magas értéke nagy különbségekre utal a megkérdezettek között.

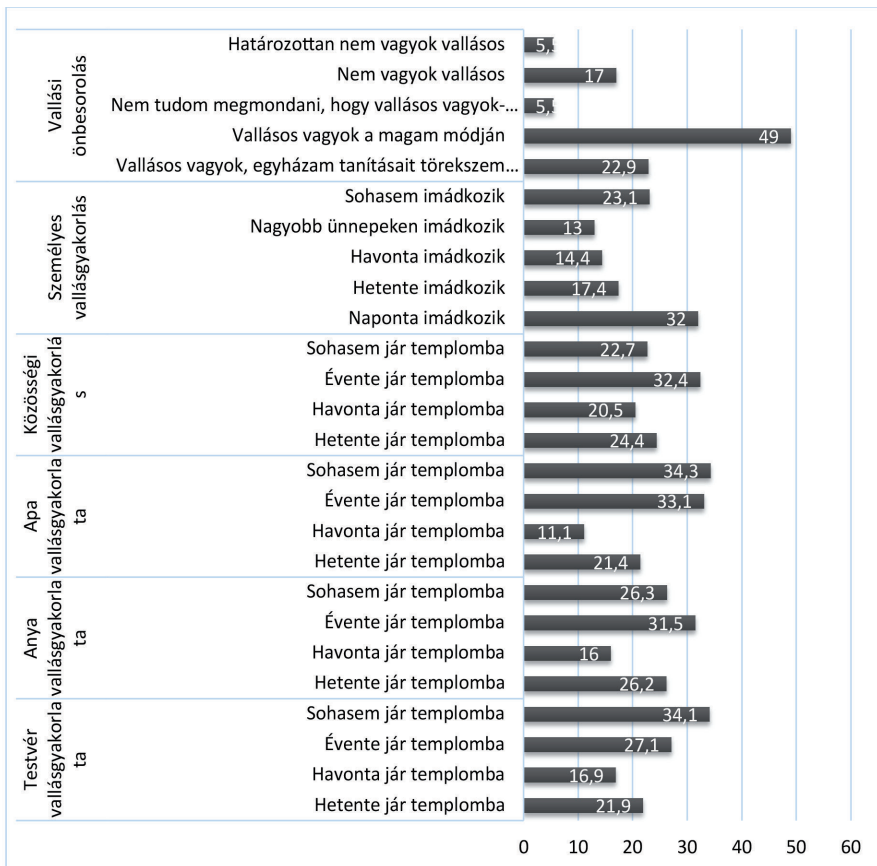
1. ábra. A fizetett és az önkéntes munka motivációs tényezőinek átlaga és szórása (N=554)

A motivációk egy része a jövedelemszerzéshez köthető, de itt fontos megkülönböztetni, hogy az egyik esetben a hallgatók elsősorban kényszerből vállalnak munkát, hogy finanszírozni tudják tanulmányi kiadásait (tandíj, tankönyvek stb.) és megélhetési költségeiket. A másik esetben a pluszjövedelem szerzése motiválja őket, mert a megkeresett pénzt szabadidős tevékenységeik finanszírozására, vagy szüleik tehermentesítésére, a szülőkől való függetlenedésre kívánják fordítani.

Saveanu és munkatársa (2019) rámutattak arra, hogy Európa keleti és nyugati régiói között a legszembetűnőbb különbség a szülők szerepe és státusa. Kelet-Európában a szülők aktívabban vesznek részt gyermekeik életében és támogatják őket tanulmányaikban, így a diákokat kevésbé foglalkoztatják a pénzügyi dolgok, hiszen ez a szülők felelőssége. Az elmúlt évek hallgatói munkavállalását vizsgáló kutatások azonban azt mutatják, hogy egyre fontosabb a diákoknak az, hogy tehermentesítsék szüleiket. Ez utóbbi esetben tehát kevésbé beszélhetünk anyagi kényszerből történő munkavállalásról.

2. ábra. A vallásosság jellemzői (%)

A vallásosságot a vallási önbevallás Tomka-féle skálájával mértük (Tomka 1996), amely szerint a tanulók 71,9%-a vallotta magát vallásosnak (az egyház tanítását követve vagy a maga módján), míg a tanulók 22,5%-a nem volt vallásos. Az egyéni vallásgyakorlást az imagyakoriség alapján értékeltük, a tanulók háromnegyede számolt be arról, hogy rendszeresen imádkozik, a megkérdezettek negyedére egyáltalán nem jellemző. A templombajárás gyakoriságát is vizsgáltuk mind a hallgatók, mind a családjuk esetében. A diákok háromnegyede nyilatkozott úgy, hogy jár templomba, de a válaszadók negyede sohasem. Az apa és a testvér(ek) kétharmada jár templomba, míg az anyák háromnegyede.

Eredmények

A fizetett és önkéntes munkavállalást feltáró motivációs itemeket klaszterelemzéssel vizsgáltuk meg, s munkamotivációk mentén az alábbi csoportok alakultak ki: önmegvalósítás-orientált, függetlenség-orientált, karrierista és materialista. Az önmegvalósítás-orientált fiatalokra jellemző, hogy mind az önkéntes, mind a fizetett munka felsorolt tényezői fontos motivációt jelentettek számukra. A többi csoporthoz képest minden motivációs tényező esetén magasabb motivációs átlag jellemzi őket. Megfigyelhető, hogy a fizetett munka kapcsán a szülőktől való anyagi függetlenség jelentette a legfőbb motivációt, míg az önkéntes munka esetén a segítség fontossága, a szakmai fejlődés, a munkaerő-piaci tapasztalat fontossága és a kapcsolati háló bővítése volt a legfontosabb számukra. Ők alkotják a megkérdezettek 28%-át.

A második csoportot, a függetlenség-orientált fiatalok alkották, akik egyik motivációs tényező esetén sem értek el kiugróan magas átlagpontokat. A fizetett munka motivációjukat elsősorban anyagi szempontok jellemzik, valamint a munkatapasztalat-szerzés, míg az önkéntes munka motivációnál a segítségen túl az motiválta őket, hogy jobban érezzék magukat, illetve munkatapasztalatot szerezzenek. Ők teszik ki a megkérdezettek 30%-át.

A harmadik csoport a karrieristák csoportja, mivel mind az önkéntes, mind a fizetett munka kapcsán a munkatapasztalat-szerzés jelenti az egyik legfontosabb motivációt számukra. Az önkéntes munka esetén a másokon való segítség mellett a szakmai fejlődés, a munkaerő-piaci tapasztalatok, kapcsolati háló bővítése volt számukra kimondottan fontos – bár kevésbé, mint az önmegvalósítás-orientáltak számára. Az is megfigyelhető, hogy ezeknek a fiataloknak kevésbé volt fontos a hitbéli meggyőződés az önkéntes munka esetén, illetve a többi klasztercsoporthoz képest a legkevesbé tartották lényeges motivációnak a létfenntartás fedezését és a tanulmányok finanszírozását a fizetett munka kapcsán. Ők képezik a megkérdezettek 22%-át.

A negyedik csoport a materialisták csoportja. Számukra a fizetett munka kapcsán a pénzszerezés lehetősége a legfontosabb motiváció (szabadidős programok finanszírozása, szülőktől való függetlenség, létfenntartás) – a többi csoporthoz képest a legmagasabb átlagpontok jellemzik.

Az önkéntesség esetén a másokon való segítség a legfontosabb számukra. A többi csoporthoz viszonyítva őket motiválta legkevésbé a hitbéli meggyőződés, a barátok és családtagok önkéntessége, valamint az önéletrajzba való beírhatóság. Ők alkotják a megkérdezettek legkisebb hányadát (20%).

Ahogy az a mintaleírásban említettük populációnkat azok a hallgatók alkotják, akik egyaránt végeznek önkéntes és fizetett munkát is (N=554): Megállapítottuk, hogy minél gyakrabban végez a hallgató fizetett munkát, annál gyakrabban végez önkéntes munkát is, illetve minél gyakrabban végez a hallgató önkéntes munkát, annál gyakrabban végez fizetett munkát is. A klasztercsoportok közötti csak a lakóhely országa, hallgató családjának relatív anyagi helyzete és a tanuló szubjektíven megítélt anyagi helyzete tekintetében mutatkozott szignifikáns összefüggés. A legjobb anyagi helyzettel rendelkező hallgatók a karrierista klaszter hallgatói. A család relatív anyagi helyzete esetén látható, hogy a karrierista fiatalok mellett szintén szignifikánsan jobb helyzettel jellemezhetők, mint a függetlenség-orientált hallgatók, őket az önmegvalósítás-orientált, majd a materialista hallgatók követik. A hallgató szubjektíven megítélt anyagi helyzete esetében a karrierista fiatalok mellett az önmegvalósítás-orientált és függetlenség-orientált hallgatók is jobb anyagi helyzettel rendelkeznek, míg a legalacsonyabb szubjektív anyagi helyzettel a materialista klaszter hallgatói jellemezhetők. Országokként vizsgálva elmondható, hogy a szerbiai válaszadók közel felére jellemző az önmegvalósítás-orientált klaszter, őket követik a romániai és az ukrainai válaszadók, míg a legkevésbé a magyar és a szlovákiai válaszadókra jellemző. A függetlenség-orientált klaszterbe a szlovákiai és az ukrainai válaszadók tartoznak, őket követik a romániai és a magyar hallgatók, míg a szerbiai hallgatók a legkevésbé jellemzőek erre a klasztercsoportra. A karrierista klaszter leginkább a szerbiai és a magyar fiatalokra, legkevésbé az ukrainai hallgatókra jellemző. A materialista klaszter a magyar és a szlovákiai válaszadók jellemző, legkevésbé a romániai és a szerbiai fiatalokra.

A vallásosság és a klasztercsoportok összefüggésének vizsgálata esetén látható, hogy a vallásos önbesorolás ($p=0.000$), a személyes ($p=0.000$) és közösségi vallásgyakorlás ($p=0.000$), a családtagok vallásossága ($p=0.000$) kapcsán szignifikáns összefüggés mutatható ki. A vallásos önbesorolás alapján megállapítható, hogy az önmegvalósítás-orientált hallgatók körében felülreprezentáltak jelentek meg az egyház tanításai szerint élők, míg a materialista hallgatók körében a határozottan nem vallásos fiatalok. A személyes és a közösségi vallásosság kapcsán is hasonló tendencia rajzolódik ki, miszerint az önmegvalósítás-orientált fiatalok körében jelentek meg felülreprezentáltak a leggyakrabban imádkozók és templomba járók, míg a materialista hallgatók körében a sohasem imádkozó fiatalok, illetve azok, akik nem járnak templomba.

A szülők vallásossága szintén szignifikánsan összefügg a klaszterekkel. Az édesapa közösségi vallásossága esetén látható, hogy az önmegvalósítás-orientált hallgatók körében felülreprezentáltak jelentek meg azok az édesapák, akik heti rendszerességgel járnak templomba, míg a materialista hallgatók édesapjai körében felülreprezentáltak vannak jelen azok, akik nem járnak templomba.

Az édesanya közösségi vallásgyakorlása esetén látható, hogy a függetlenség-orientált hallgatók körében jelennek meg legnagyobb arányban a heti rendszerességgel templomba járó édesanyák, a karrierista hallgatók körében a havi rendszerességgel templomba járás, míg a materialista hallgatók körében a templomba nem járó édesanyák vannak jelen leginkább.

A testvér közösségi vallásgyakorlása esetében megállapítható, hogy az önmegvalósítás-orientált hallgatók körében vannak felülreprezentálva a hetente templomba járók, míg a materialista fiatalok körében azok, akik nem járnak templomba.

A következőben bináris logisztikus regressziós módszerrel vizsgáljuk, hogy milyen tényezők hatnak a hallgatói munkára, függetlenül attól, hogy fizetett vagy önkéntes munkáról beszélünk. Független változónk a hallgatói munkavállalás (0=nem dolgozik, 1=dolgozik), a magyarázó változóink pedig az alábbiak voltak: életkor, lakóhely, településtípus, szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzet, vallási önbesorolás, vallásosság.

A bináris logisztikus regressziós eredmények azt mutatják, hogy a személyes vallásgyakorlás pozitívan befolyásolja az önmegvalósítás-orientált klaszterhez való tartozás valószínűségét. Más szóval, a vallásosnak vallott fiatalok több mint kétszer nagyobb valószínűséggel önmegvalósítás-orientáltak az önkéntes és fizetett munkájuk során. A függetlenség-orientált klaszterhez való tartozás valószínűségét sem a társadalmi háttértényezők, sem a vallásosság mutatói nem növelik jelentősen. Csak a család kedvező relatív anyagi helyzete növeli a karrierista klaszter valószínűségét. Végül a materialisták számára negatív hatást gyakorol a közösségi vallásgyakorlás, ami azt sugallja, hogy azok, akik ritkábban járnak templomba, nagyobb valószínűséggel tartoznak ebbe a klasztercsoportba.

1. táblázat. A hallgatói munkavállalást befolyásoló tényezők
– a bináris logisztikus regresszió eredményei (N=1354)¹

	Model 1 Önmegvalósítás-orientált		Model 2 Függetlenség-orientált		Model 3 Karrierista		Model 4 Materialista	
	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.
Életkor	.67	.20	1.47	.17	.78	.44	1.29	.42
Lakóhely (0=nem Magyarország, 1=Magyarország)	1.04	NS	.99	NS	.84	NS	1.01	NS
Település típusa (0=vidék, 1=város)	1.75	NS	.67	NS	.79	NS	1.18	NS

¹ Model 1 (1=önmegvalósítás-orientált, 0=függetlenség-orientált, karrierista, vagy materialista).

Model 2 (1= függetlenség-orientált, 0= önmegvalósítás-orientált, karrierista, vagy materialista).

Model 3 (1= karrierista, 0= önmegvalósítás-orientált, függetlenség-orientált, vagy materialista).

Model 4 (1= materialista, 0= önmegvalósítás-orientált, függetlenség-orientált, vagy karrierista).

	Model 1 Önmegvalósítási-orientált		Model 2 Függetlenség-orientált		Model 3 Karrierista		Model 4 Materialista	
	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.	Exp. (B)	Sign.
Édesapa iskolai végzettsége (elvégzett osztályok alapján 6–20 skála)	1.04	NS	1.05	NS	.98	NS	.89	NS
Édesanya iskolai végzettsége (elvégzett osztályok alapján 6–20 skála)	1.07	NS	.95	NS	1.08	NS	.88	NS
Család objektív anyagi helyzete (0–9 index)	.93	NS	.98	NS	1.07	NS	1.03	NS
Család relatív anyagi helyzete (1–5 skála)	.80	NS	.98	NS	1.56	.05	.87	NS
Hallgató objektív anyagi helyzete (0–6 index)	.98	NS	.97	NS	.90	NS	1.24	NS
Hallgató szubjektív anyagi helyzete (1–4 skála)	.96	NS	.88	NS	1.34	NS	.87	NS
Vallási önbesorolás (1=egyház tanításai szerint él vagy maga módján vallásos, 0=nem tudja vagy nem vallásos, vagy határozottan nem vallásos)	.77	NS	1.70	NS	1.26	NS	.55	NS
Személyes vallásgyakorlás (0=havonta vagy ritkábban 1=hetente vagy gyakrabban)	2.44	.01	.61	NS	.83	NS	.79	NS
Közösségi vallásgyakorlás (0=évente vagy soha, 1=havonta vagy gyakrabban)	2.10	NS	1.61	NS	.57	NS	.34	.04
Apa vallásgyakorlata (0=évente vagy soha, 1=havonta vagy gyakrabban)	1.06	NS	1.23	NS	.84	NS	.72	NS
Anya vallásgyakorlata (0=évente vagy soha, 1=havonta vagy gyakrabban)	.63	NS	1.21	NS	1.59	NS	.81	NS
Testvér vallásgyakorlata (0=évente vagy soha, 1=havonta vagy gyakrabban)	.93	NS	.80	NS	1.10	NS	1.08	NS
Nagelkerke R-squared	.11		.07		.10		.20	

Következtetés

Ahogy a tanulmányunk bevezetőjében említettük, mind a munka, mind a vallásosság jelentéstartalma jelentősen átalakult a 21. században. A vallásosság többé nem egy olyan egységes kultúra, amibe az egyén a helyi közösségben természetes úton szocializálódik, hiszen a társadalmi és a földrajzi mobilitás, a vallásos és a szekuláris intézmények szeparált működése, a multikulturális, plurális társadalmak, az intézményes vallásos nevelésben részesülők erőteljes kisebbségbe szorulása miatt a fiatalok jelentős része vallástalan kultúrában nő fel. Korábbi, többgenerációs világnézeti transzmissziók nyomát kutató interjúk vizsgálatunk is azt mutatta, hogy nagyon elvétve fordul elő a vallásosság átörökítése, s a fiatal generáció sokféle úton jut el a vallásossá válásig (Pusztai–Demeter–Karászi 2019): A modern társadalmakban a vallásosság már nem magától értetődő, hanem egyéni választás kérdése, valójában az élet értelmének keresése és a posztmodern korszak önmegvalósítási folyamata.

Kutatási kérdésünk arra irányult, hogy meghatározzuk a fizetett és/vagy önkéntes munkát vállaló hallgatók munkavégzésének célját, és ennek kapcsolódását a vallásossághoz. A kutatás során öt ország magyar nyelvű felsőoktatási intézményére kiterjedő (Magyarország, Románia, Ukrajna, Szlovákia és Szerbia) nagymintás hallgatói adatbázist használtunk fel. Az adatok elemzése SPSS 22 szoftverrel történt keresztábra és a bináris logisztikus regressziós analízis segítségével. A mutatókat a CHERD-Hungary kutatócsoport dolgozta ki (Kovács et al. 2019).

Az eredmények azt mutatták, hogy a tanulás és az egyetemi tevékenységek mellett a munka jelentős szerepet játszik a hallgatók körében. Míg a mintában szereplő hallgatók negyede rendszeresen (heti és havi rendszerességgel) vállalt fizetett munkát, addig a válaszadók közel ötöde rendszeresen önkéntes munkát is vállalt.

Első hipotézisünk az önkéntes és a fizetett munka összefüggésére vonatkozott. Eredményeink szerint az önkéntesség és a fizetett munka nem alkotott külön csoportokat, hanem egyidejűleg figyelhetjük meg bizonyos hallgatóknál. A fizetett munka és az önkéntes munka gyakoriságának összefüggése kapcsán megállapítottuk, hogy minél gyakrabban végez a hallgató fizetett munkát, annál gyakrabban önkénteskedik is, illetve minél gyakrabban önkénteskedik, annál gyakrabban végez fizetett munkát is. A két munkaforma együttjárásából egyfajta aktivitási hajlandóságra is következtethetünk, azaz függetlenül a munka anyagi megbecsültségétől a két munkavállalási típus gyakorisága összefüggést mutat.

A vizsgálat fontos eredménye volt, hogy a munka motivációja alapján különböző klasztereket azonosítottuk. A hallgatókat a munkavállalás motivációja szerint négy klaszterbe soroltuk: az önmegvalósítás-orientált munkavállaló hallgatók erős motivációval rendelkeztek a segítségnyújtásra és hajlandóságot mutattak a tudás, a készségek és a kapcsolatok fejlesztésére, miközben keresték az önmegvalósítás lehetőségeit. A függetlenség-orientált munkavállaló hallgatóknak az anyagi függetlenség volt a legspecifikusabb céljuk, míg a karrierista hallgatók tudás- és tapasztalatszerzésre összpontosítottak a jövőbeni foglalkoztatáshoz. A materialista hallgatók elsődleges célja a jövedelemszerzés volt.

Második hipotézisünk a munkamotivációs klaszterek eltérő szocio-demográfiai jellemzőire vonatkozott, amely csak részben igazolódott be. A legjobb anyagi helyzetben a karrierista hallgatók voltak, míg a legkedvezőtlenebb anyagi helyzetű csoportot a materialista klaszter hallgatói alkották.

A különböző klaszterekhez való tartozás valószínűségét bináris logisztikus regressziós analízissel vizsgáltuk, amely második és harmadik hipotézisünket csak részben erősítette meg. A karrierista klaszterbe való tartozás valószínűségét egyetlen társadalmi háttértényező befolyásolta, ez a család relatív anyagi helyzete. Így a családi állapot mutatói a várakozásokkal ellentétben nem befolyásolták nagymértékben a klaszterek alakulását. Úgy gondoljuk, hogy ennek az az oka, hogy a munkához való viszonyulás jobban beágyazódik a családi szubkultúra értékdimenzióiba, mint más státuszjellemzőkbe.

Harmadik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a vallásosság klaszterenként változó lesz, ez csak részben igazolódott be. Az önmegvalósítás-orientált klasztert találtuk a legvallásosabb csoportnak, mind egyéni, mind közösségi vallásosság tekintetében és családtagjaik (apa és testvér) is a legerősebben vallásosak. A függetlenség-orientált hallgatóknál volt a legmagasabb azoknak az anyáknak az aránya, akik hetente jártak templomba, de család többi tagjánál alacsonyabb volt a vallásosság. A karrierista hallgatók azok, akik leginkább a maguk módján vallásosnak minősítették magukat és jellemzően évente egyszer jártak templomba, ellentétben szüleik havi látogatásával. A materialista hallgatók körében legmagasabb a határozottan nem vallásos és templomba nem járók aránya, miközben sem a szüleik, sem a testvéreik nem vallásosak.

A harmadik hipotézisünk tesztelésére végzett bináris logisztikus regressziós elemzés szerint a vallásosság szignifikáns hatással volt az önmegvalósítás-orientált és materialista klasztercsoportokra. Míg az önmegvalósítás-orientált klaszter kialakulását az egyéni vallásgyakorlat támogatta, addig a materialista klaszter valószínűségét a közösségi vallásgyakorlat csökkentette. Ugyanakkor a vallásosság nem játszott szerepet a függetlenség-orientált és karrierista csoportoknál. A vallásosság szempontjából figyelemre méltó, hogy az önmegvalósítás-orientált hallgatók egyforma hangsúlyt fektettek az altruizmusra és a haszonelvűsége, ami jól mutatja az önkéntes és a fizetett munka motivációinak hibridizációját, ugyanakkor rávilágít a munka és a vallásosság közötti újszerű posztmaterialista kapcsolatra a vizsgált régióban.

A tanulmány fő célja az volt, hogy feltárja azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a hallgatók foglalkoztatását, ezért elemzésünkben nem az országok közötti különbségekre összpontosítottunk. A tanulmány limitációja, hogy a minta és a vizsgált régió nem reprezentatív az öt országra és a teljes közép-kelet-európai régióra nézve. Továbbá az országok közötti eltéréseket okozhatják olyan háttérváltozók, amelyeket a jelenlegi kutatásban nem vizsgáltunk, például a munkalehetőségek elterjedtsége, amelyek befolyásolhatják a munkavállalási motivációkat. Ez a tanulmány azonban nem a makroszintű hatásokra fókuszált, hanem az egyéni munkamotivációkra és azok meghatározóira.

További korlátnak tekinthető, hogy az adatfelvétel 2019-ben készült. A COVID–19-világjárvány miatt ebben a régióban 2019 óta nem történt nagymintás adatgyűjtés, így ennek hatását még nem tudtuk vizsgálni, illetve az ukrán–orosz háború hatásai sem mérhetők. Ráadásul az ukrán–orosz háború hatását ebben az összefüggésben sem vizsgálták kvantitatív módszerekkel, eddig csak kvalitatív kutatási eredmények születtek (Pallay–Markos–Fényes 2022).

Ahogy Inglehart és munkatársa (2004) is rámutatott, a materiális értékek megszerzése már egyre kevésbé jelent életcélt a modern társadalmak fiatal generációi számára, így a munka sem csupán a megélhetést biztosító pénzkereset, hanem olyan tartalmas tevékenység, amely során az egyén megismerheti önmagát és fejlesztheti a személyiségét (Inglehart–Oyserman 2004). A 21. században a posztmaterialisták aránya a magyar lakosság körében jelentősen megnőtt (Manea–Rabušić, 2020). Ez a fiatal generáció gondolkodásán is jól érzékelhető, például az alapvető nemi szerepfelfogás alakulásának vizsgálatánál is azt tapasztaltuk, hogy a vallásosság nem a tradicionális szerepértelmezéssel jár együtt, hanem egy speciális, posztmodern szerepfelfogással (Fényes–Pusztai–Engler 2020). A munkavállalás esetén is azt láthatjuk, hogy míg korábban a vallásosság az altruista indíttatású önkéntességgel járt együtt, a nem vallásos felfogás pedig az individuális karriercélok megvalósításával, a mai modern vallásosság egy újfajta viszonyulást hoz létre a legfiatalabbak munkavállalásával kapcsolatban is. Ebből következően az önkéntes munka és a fizetett munka nem alternatíva, hanem csoportépítő tényező lehet, ha a munkát egyben önmegvalósításnak is tekintjük. Emiatt a fiatalok egy bizonyos csoportjára, akik az élet értelmét keresik, mind a vallásosság, mind az önkéntes vagy fizetett munka elengedhetetlen és meghatározó tényező lehet.

Irodalom

- Bartal A. M.–Czike K. (2004): Nonprofit szervezetek és önkéntesek – új szervezeti típusok, és az önkéntes tevékenységet végzők motivációi. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Becker, E. P.–Dhingra, H. P. (2001): Religious Involvement and Volunteering: Implications for Civil Society. *Sociology of Religion*, 62., (3), pp. 315–35.
- Carlsen, H. B.–Toubøl, J.–Brincker, B. (2020): On Solidarity and Volunteering During the COVID–19 Crisis in Denmark: The Impact of Social Networks and Social Media Groups on the Distribution of Support. *European Societies*, pp. 1–19. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1818270>
- Clary, G.–Snyder, M.–Ridge, R.–Copeland, J.–Stukas, A.–Haugen, J.–Miene, P. (1998): Understanding Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74., (6), pp. 1516–1530.
- Davie, G. (2002): Praying Alone? Church-going in Britain and Social Capital: A Reply to Steve Bruce. *Journal of Contemporary Religion*, 17., (3.), pp. 329–334.
- Demeter–Karászi Zs. (2023): A felekezeti felsőoktatás intézményi kultúrája hallgatói perspektívából. Szektorközi összehasonlító kutatás egy határmenti régióban [PhD-értekezés, Debreceni Egyetem].
- Eubanks, A. (2008): *To What Extent It Is Altruism?* An Examination of How Dimensions of Religiosity Predict Volunteer Motivation amongst College Students [Doctoral dissertation, Southern Illinois University].

- Fényes, H.–Pusztai, G. (2012): Religiosity and Volunteering among Higher Education Students in the Partium Region. In: Z. Györgyi–Z. Nagy (Eds.): *Students in a Cross-Border Region. Higher Education for Regional Social Cohesion*, pp. 147–167. Oradea: University of Oradea Press.
- Fényes, H. (2015): Effect of Religiosity on Volunteering and on the Types of Volunteering among Higher Education Students in a Cross-border Central-Eastern European Region. *Acta Universitatis Sapientiae. Social Analyses*, 5., (2.), pp. 81–203.
- Fényes H.–Mohácsi, M. (2019): *Munkaerőpiac és emberi tőke, elmélet és gyakorlat*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Fényes, H.–Pusztai, G.–Engler, Á. (2020): Gender Role Attitudes and Religiosity Among Higher Education Students. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 19., (55.), pp. 69–84.
- Fényes, H.–Markos, V.–Mohácsi, M. (2021): Volunteering among Higher Education Students as Part of Individual Career Management. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 12., (2.), pp. 3–22. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2021.2.1>
- Fischer, J.–Lipovská, H. (2014): The Work-study Dilemma of Czech Undergraduates. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 7., (3–4.), pp. 45–52.
- Gáti A.–Róbert P. (2013): Munkavállalás a tanulás mellett: kényszerűség vagy befektetés?. In: O. Garai–Zs. Veroszta (Eds.): *Frissdiplomások. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit*. pp. 93–111.
- Handy, F.–Cnaan, R.–Hustinx, L.–Kang, Ch.–Brudney, J.–Haski-Leventhal, D.–Holmes, K.–Meijs, L.–Pessi, A.–Ranade, B.–Yamauchi, N.–Zrinscak, S. (2010): A Cross-Cultural Examination of Student Volunteering: Is It All About Résumé Building? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39., (3.), pp. 498–523.
- Heinz, W. R. (1999): *From Education to Work: Cross National Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hvozdetzka, B.–Varha, N.–Nikon, N.–Kocsis, Zs.–Kovács, K. (2020): Migratory Moods and Temporary Employment of Students of Central and Eastern Europe. *Italian Sociological Review*, 10., (2.), pp. 305–26.
- Inglehart, R.–Oyserman, D. (2004): Individualism, Autonomy, Self-expression: The Human Development Syndrome. In: H. Vinken–J. Soeters–P. Ester (Eds.): *Comparing Cultures*, pp. 74–96. London: Brill.
- Kalenkoski, C. M.–Pablonia, S. W. (2009): Time to Work or Time to play: The Effect of Student Employment on Homework, Housework. *Screen Time and Sleep. BLS Working Papers*, 450., pp. 1–27.
- Karakas, F. (2010): Spirituality and Performance in Organizations: A Literature Review. *Journal of Business Ethics*, 94., (1), pp. 89–106.
- Kocsis Zs. (2020): Munkahelyi közösségek. In: G. Pusztai (Szerk.): *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen: Egyetemi Kiadó.
- Kocsis, Zs. (2021): Features of Student Employment in the Hungarian-Romanian Cross Border Area. *Acta Didactica Napocensia*, 14., (1), pp. 188–202.
- Kocsis Zs. (2023): *A hallgatói munkavállalás sajátosságai és egyetemi pályafutásra gyakorolt hatása a Debreceni Egyetemen* [Phd-értekezés, Debreceni Egyetem].
- Kocsis Zs.–Pusztai G. (2024): Learning/Earning: Characteristics of Student Work and Its Impact on Academic Careers at a Regional Hungarian University. *Education Sciences*, 14., (9.). <https://doi.org/10.3390/educsci14090981>
- Kovács K.–Ceglédi T.–Csók C.–Demeter-Karászi Zs.–Dusa Á.–Fényes H.–Hrabéczy A.–Kocsis Zs.–Kovács K.–Markos V.–Máté-Szabó B.–Németh D.–Pallay K.–Pusztai G.–Szigeti F.–Tóth D.–Váradi J. (2019): *Le-morzsolódott hallgatók*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Manea, B. Ch.–Rabušic, L. (2020): Value Modernisation in Central and Eastern European Countries: How Does Inglehart's Theory Work? *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 56., (6.), pp. 699–740.

- Markos V. (2014): Egyetemisták a munka világában. In H. Fényes–I. Szabó (Eds.): *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok*, pp. 109–133. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Markos V. (2018): Az önkéntes és fizetett munkát végző hallgatók családi háttérének és munkaérték preferenciáinak vizsgálata. *PedActa*, 8., (2.), pp. 1–16.
- Markos, V.–Kocsis, Zs. (2018): *Volunteering and Paid Work of Higher Education Students Depending on Religion*. [Conference presentation abstract]. ISORECEA Conference, Szeged.
- Markos, V.–Kocsis, Zs.–Dusa, Á. (2019): Different Forms of Civil Activity and Employment in Hungary and Abroad, and the Development of Student Drop-out. *Central European Journal of Educational Research*, 1., (1), pp. 1–12.
- Masevičiūtė, K.–Šaukeckienė, V.–Ozolinčiūtė, E. (2018): Combining Studies and Paid Jobs. *UAB Araneum*.
- Máté-Tóth A.–Nagy G. D. (2013): A 2011-es népszámlálás vallási adatairól. *Egyház és társadalom*, 4., (4.).
- Milliman, J.–Czaplewski, A.–Ferguson, J. (2003): Workplace spirituality and employee work attitudes: An exploratory empirical assessment. *Journal of Organizational Change Management*, 16., (4.), pp. 426–47.
- OECD (2015): Social, Employment and Migration Working Papers No. 169. Working and learning: Adversity of patterns. *Glenda Quintini*. <https://dx.doi.org/10.1787/5jrw4bz6hl43-en>.
- Pallay K.–Markos V.–Fényes H. (2022): Kárpátaljai fiatalok önkéntes tevékenysége a 2022-es orosz–ukrán háború idején. *Önkéntes Szemle*, 2., (4.), pp. 3–26.
- Pawar, B. S. (2009): Individual Spirituality, Workplace Spirituality and Work Attitudes: An Empirical Test of Direct and Interaction Effects. *Leadership–Organization Development Journal*, 30., (8.), pp. 759–77.
- Perna, L. (2010): *Understanding the Working College Student New Research and Its Implications for Policy and Practice*. Stylus Publishers.
- Perpék, É. (2012): Formal and Informal Volunteering in Hungary: Similarities and Differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 3., (1), 59–80.
- Pusztai, G. (2007): The Long-term Effects of Denominational Secondary Schools. *European Journal of Mental Health*, 2., (01.), pp. 3–24.
- Pusztai G. (2013): Hallgatói vallásosság és felsőoktatási beágyazottság. *Confessio*, 37., (1), pp. 26–44.
- Pusztai, G. (2015): *Pathways to Success in Higher Education*. Peter Lang GmbH.
- Pusztai G. (2017): A hallgatók civil közösségi részvétele öt ország tizenhárom felsőoktatási intézményében. *Kultúra és Közösség*, 21., (3.), pp. 95–109.
- Pusztai G.–Fényes H. (2014): Önkéntesség és vallásosság összefüggései eltérő felekezeti kompozíciójú közegekben. In: Pusztai G.–Lukács Á. (Szerk.): *Közösségteremtők*. pp. 329–351. Debrecen: Debrecen University Press.
- Pusztai, G.–Demeter-Karászi, Zs. (2019): Analysis of Religious Socialization Based on Interviews Conducted with Young Adults. *Religions*, 10., (6.).
- Pusztai, G.–Kovács, K.–Markos, V.–Demeter-Karászi, Zs.–Maior, E. (2019): Civic Engagement and the Resources of Persistent Students and the Reasons of Dropout in Higher Education. *Hungarian Educational Research Journal*, 9., (2.), pp. 270–87.
- Pusztai, G.–Fényes, H.–Markos, V. (2021): The Effect of Volunteering and Voluntary Group Membership on Student's Persistence. *Heliyon*, 7., (9.).
- Pusztai, G.–Fényes, H. (2022): Religiosity as a Factor Supporting Parenting and Its Perceived Effectiveness in Hungarian School Children's Families. *Religions*, 13., (10.).
- Pusztai, G.–Róbert, P.–Fényes, H. (2023): Parental Involvement and School Choice in Hungarian Primary Schools. *Journal of School Choice*, 17., (1), pp. 18–35.
- Rosta, G. (2020): Hungary—Continuing and Changing Trends and Mechanisms of Religious Change. In: S. Demmrich–U. Riegel (Eds.): *Religiosity in East and West: Conceptual and Methodological Challenges from Global and Local Perspectives*, pp. 99–117.

- Ruiter, S.–De Graaf, N. D. (2006): National Context. Religiosity, and Volunteering: Results from 53 Countries. *American Sociological Review*, 71, (2.), pp. 191–210.
- Saveanu, S.–Stefanescu, F. (2019): Working or Learning? Working Students in the Romanian-Hungarian Cross-Border Area. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11, (4.), pp. 248–77.
- Staneva, M. (2020): *Employment alongside Bachelor's Studies in Germany Implications for Education Outcomes, the School-to-Work Transition, and Equity*. Springer.
- Stefanescu, F.–Osvat, C. (2011): Volunteer Landmarks among College Students. The Yearbook of the „Gh. Zane”. *Institute of Economic Researches*, 20., (2.), pp. 139–49.
- Storm, I. (2015): Religion, Inclusive Individualism and Volunteering in Europe. *Journal of Contemporary Religion*, 30., (2.), pp. 213–229. <https://doi.org/10.1080/13537903.2015.1025542>
- Tomka M. (1996): Vallás és vallásosság. In: R. Andorka–T. Kolosi–Gy. Vukovich (Eds.): *Társadalmi riport 1996*. Budapest: Társi, pp. 592–616.
- Tomka, M. (2011): Expanding Religion: Religious Revival in Post-communist Central and Eastern Europe. Walter de Gruyter.
- Tokhtarova, I. M. (2014): Волонтерський рух в Україні: шляхдо розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин” [Volunteer Movement in Ukraine: Way for the Development Civil Society as Sphere of Social Relations]. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, [Theory and Practice of Public Administration and Local Self-Government].
- Van Tienen, M.–Peer, S.–Reitsma, J.–Schilderman, H. (2011): The Role of Religiosity for Formal and Informal Volunteering in the Netherlands. *Voluntas*, 22., pp. 365–89.
- Voicu, M.–Voicu, B. (2003): Volunteering in Romania: A Rara Avis. In: P. Dekker–L. Halman (Eds.): *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. pp. 143–160. Springer.
- Wilson, J.–Musick, M. (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review*, 62., (5), pp. 694–713.
- Wilson, J. (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26., pp. 215–40. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>
- Wood, N.–Charlwood, G.–Zecchin, Ch.–Hansen, V.–Douglas, M.–Pit, S. W. (2019): Qualitative Exploration of the Impact of Employment and Volunteering upon the Health and Wellbeing of African Refugees Settled in Regional Australia: A refugee Perspective. *BMC Public Health*, 19., pp. 1–15.